

In de werkloosheidsval gelokt of gesukkeld?

Fons Leroy

Adjunct-kabinetschef van vice-Minister-President Van den Bossche

Het dominerende discours wil dat werklozen werkloos blijven omdat ze in de aangeboden jobs niet of nauwelijks meer verdienen dan hun uitkering. Dat is een eenzijdige verklaring, zegt Fons Leroy. Er zijn andere oorzaken die werklozen 'gevangen' houden in hun situatie.

Het thema van de werkloosheidsval is plots een populair beleidsthema geworden. Zo wordt in het recente advies van de Hoge Raad voor Werkgelegenheid het gevaar van werkloosheidsvallen beschreven en een diepgaande studie en aanbeveling terzake aangekondigd [1]. Eerder besteedde de Hoge Raad voor Financiën in haar advies betreffende de overheidsinterventie op de arbeidsmarkt reeds aandacht aan dit fenomeen vanuit een fiscale benadering van de werkloosheidsverzekering [2]. Beide adviezen schrijven zich in het OESO-discours in om via financiële prikkels de werklozen ertoe aan te zetten een baan of opleiding te zoeken en te aanvaarden. Diverse onderzoeken hebben de werkloosheidsval eveneens vanuit deze benadering in kaart gebracht, meestal door theoretische berekeningen van netto-vervangingsratio's bij langdurige werkloosheid voor lage loonsituaties volgens gezinstype [3]. Kenmerkend voor dergelijke theorieën is de sterke aandacht voor financiële prikkels. Werklozen zouden zich niet aanbieden voor jobs wanneer het te verwachten inkomen lager ligt dan het reserveringsloon, nl. het inkomen dat zij uit hun uitkering ontvangen gekoppeld aan de waarde die zij aan vrije tijd geven.

Door de nadruk die het beleid en de verschillende onderzoeken leggen op het thema van de werkloosheidsval ontstaat de illusie dat, door het wegwerken van deze val, de werkloosheid kan voorkomen of bestreden worden. Ik wil deze benadering niet uit de weg gaan, maar wijs wel

op het gevaar van een zogenaamde 'technocratische' val die erin bestaat via complexe regelgeving theoretische oplossingen aan te brengen voor deze financiële vallen. Deze problematiek van de werkloosheidsval moet integendeel gesitueerd worden in de ruimere context van het werkgelegenheidsbeleid. Hierbij moet vooral aandacht besteed worden aan de echte, determinerende val: de langdurige werkloosheid. Hieronder beschrijf ik een aantal 'vallen' die de arbeidsparticipatie belemmeren of afremmen, waarbij niet alleen het passief kader van de werkloosheidsverzekering maar ook het actieve karakter van het werkgelegenheidsbeleid aan bod komt [4]. Daarmee wil ik afstappen van de huidige reductionistische benadering die de werkloosheidsval herleidt tot een eendimensionaal aanbodgegeven.

Van een enge naar een brede kijk

In de dominerende visie wordt de werkloosheidsval beschreven vanuit een financiële vergelijking tussen de werkloosheidsuitkering en het nettoloon. Wanneer het verschil tussen de werkloosheidsuitkering en het nettoloon uit arbeid onbestaand of te klein is, wordt arbeid financieel onaantrekkelijk. De financiële stimulans om uit de werkloosheid te geraken, ontbreekt. Er is sprake van een werkloosheidsval [5]. Werklozen worden niet aangemoedigd om werk of een opleiding te zoeken omdat er geen relevante inkomensverbetering mee gepaard gaat.

Het is duidelijk dat een dergelijke definiëring van de werkloosheidsval perfect past in het moderne activeringsdiscours. Hoe werklozen ertoe aanzetten vlugger een job te aanvaarden? Dit discours heeft echter vier beperkingen. Voor eerst wordt de problematiek herleid tot een zuiver aanbodgegeven: de oorzaak wordt bij de werklozen, aan de aanbodkant van de arbeidsmarkt gelegd. In deze redenering is het 'bon ton' om de werkloosheid toe te schrijven aan een gebrek aan stimuli ten aanzien van werkzoekenden en als oplossing een combinatie van positieve en negatieve sanctionerende mechanismen voor te stellen [6]. Kortingen op de uitkering, uitsluiting en schorsing van de uitkering of de langzame uitdoving van de onbeperkte uitkeringsduur van de werkloosheidsverzekering [7] gaan in deze optiek samen met financiële inkomensprikkels zoals opleidingspremies, bijverdienmogelijkheden en inkomenscompensatieregelingen. Empirisch macro- en micro-economisch onderzoek levert nochtans geen duidelijke band tussen uitkeringshoogte en arbeidsaanbod op. Wel blijkt uit meerdere sociaal-psychologische onderzoeken dat de werklozenpopulatie zeer heterogeen is samengesteld [8]. Deze heterogeniteit biedt wellicht een betere verklaring waarom sommige categorieën of typologieën van werklozen gemakkelijker dan andere een deeltijdse baan of een opleiding zullen aanvaarden, dan de erg kleine financiële drempels tussen bepaalde uitkeringsniveaus en arbeidsopbrengsten.

Maar de kritiek op deze benadering is hoofdzakelijk dat de beleidsfocus verschuift van de vraag naar de aanbodzijde van de arbeidsmarkt. Het werkloosheidsvraagstuk is echter in eerste instantie te wijten aan een gebrek aan jobs [9]. De prioriteit van het beleid zou dus de creatie van werkgelegenheid moeten zijn, door de verlaging van de loonkost aan de onderkant van de arbeidsmarkt, de bevordering van de opwaartse mobiliteit ("trek in de schoorsteen"), doorgedreven arbeidsherverdeling en de uitbouw van de nieuwe dienstenwerkgelegenheid [10]. De nadruk moet dus veel meer op de vraagzijde van de arbeidsmarkt komen te liggen.

De tweede beperking heeft betrekking op de inkomensaspecten. Het inschakelingsvraag-

stuk kan niet herleid worden tot zijn geldelijke dimensie maar omvat ook sociale, psychologische, emancipatorische en emotionele factoren. Zo spelen ook andere dan geldelijke stimulansen zoals maatschappelijke integratie, waardering, beroepssatisfactie, financiële onafhankelijkheid, de nood aan structurering van het dagelijks leven, het gevoel 'erbij te horen', loopbaanperspectieven, en dergelijke meer, een rol. Uit diverse onderzoeken blijkt zelfs dat deze beslissingsfactoren het gedrag van (bepaalde categorieën van) werkzoekenden minstens even sterk, zometer sterker bepalen dan het inkomen [11]. Het zou dus fout zijn bij het inschakelingsbeleid enkel rekening te houden met de financiële aspecten.

Ten derde erkent de hierboven gestelde benadering, die een impliciet pleidooi voor een afslanking van de werkloosheidsverzekering inhoudt, onvoldoende de positieve effecten van een goede werkloosheidsverzekering op de werking van de economie. Zo draagt een degelijke verzekering bij tot een efficiëntere arbeidsallocatie, een betere arbeidsmobiliteit en -flexibiliteit. De activerende inzet van uitkeringsgelden laat bovendien toe nieuwe arbeidsmarkten te ontwikkelen, 'autonome arbeidsvormen' om te zetten in heteronome arbeidsverbanden en competenties aan te scherpen. De PWA's en Smetbanen dragen deze mogelijkheden in zich. Het domein van de sociale economie is hier ook een illustratie van.

Het vierde reductionistische element betreft de beperking tot het onderzoek tussen het 'passief' uitkeringsbeleid en de instap in formele arbeid. Door de uitbouw van allerlei tussenformules in het kader van een trajectmatige begeleiding van werklozen naar de arbeidsmarkt ontstaan er ook andere 'vallen' zoals traject- en opleidingsvallen. Werklozen lopen het risico te lange integratietrajecten te moeten doorlopen, opleiding te moeten volgen om de opleiding, in een roterend circuit van opleiding en werkervaring terecht te komen of geen stimuli meer te ondervinden om vanuit een tewerkstellingsprogramma over te stappen naar reguliere arbeid. Het parcours van de werkloosheidsval moet dus worden verbreed.

Deze vier elementen pleiten voor een rui-

mere kijk op de werkloosheidsval. Vanuit een integratief perspectief mag enerzijds de noodzaak aan een vraaggericht beleid niet verwaarloosd worden en moet anderzijds de werkloosheidsval verruimd worden tot alle systemen, maatregelen en institutionele factoren die de inschakeling in de arbeidsmarkt bemoeilijken. In die zin kan beter gesproken worden van 'inschakelingsvallen'. Het betreft hier dus allerlei valstrikken en valkuilen die verhinderen dat werklozen zo vlug mogelijk een volwaardige job of activiteit vervullen.

De val van de langdurige werkloosheid

Door de continuë uitstoot en verdringing van laaggeschoolde arbeid komen de laaggeschoolden massaal terecht in de werkloosheid [12]. Bij gebrek aan een voldoende activerend vraag- en aanbodzijde gericht beleid kunnen zij moeilijk weggelaten uit hun werkloosheidstoestand en worden zij langdurig werkloos. Aldus wordt hun werkloosheidsduur het grootste obstakel om uit de werkloosheid te kunnen ontsnappen. Zo geraakt deze werklozen vast in een werkloosheidsval. Langdurige werkloosheid werkt m.a.w. zelfbestendigend. Deze 'uitzichtloze' positie wordt nog versterkt doordat de betrokken laaggeschoolde langdurig werklozen quasi systematisch het onderspit moeten delven in hun concurrentiestrijd met de nieuwkomers op de arbeidsmarkt. Dit fenomeen is gekend als het peers effect van de arbeidscreatie. Bij een werkgelegenheidstoename zullen immers de voordien niet-werkende nieuwkomers (schoolverlaters, herintreders, ...) in de denkbeeldige rij van de potentiële aanwervingen vóór de langdurig werklozen staan, zelfs indien het om laaggeschoolde arbeid gaat [13]. Er is dus sprake van een zelfversterkend effect van langdurige werkloosheid. Op gezins- of leefniveau wordt dit nog bijkomend geaccentueerd aangezien uit onderzoek een duidelijke samenhang tussen de arbeidsmarkt-status van partners blijkt [14]. Ander onderzoek wijst zelfs op een vorm van sociale erfelijkheid tengevolge van een werkloosheidsconcentratie in bepaalde huishoudtypes [15]. Langdurige werkloosheid dreigt dus synoniem te worden van sociale uitsluiting. Deze problemen

kunnen enkel opgelost worden door een meer-sporig beleid dat enerzijds gericht is op de bevordering van laaggeschoolde arbeid (loonkostverlaging, nieuwe werkgelegenheid, arbeidsherverdeling, ...) en anderzijds op de verhoging van de kwalificaties zowel preventief als curatief (onderwijs, vorming, werkervaring).

De uitkeringsvallen

Hierin situeert zich de "klassieke" benadering van de werkloosheidsval. Diverse studies en onderzoeken tonen het bestaan van dergelijke werkloosheidsvallen aan doch geven tevens het relatief beperkte karakter ervan aan [16]. De Hoge Raad voor Financiën stelt zelfs dat er in de werkloosheidsverzekering in feite zulke 'vallen' niet voorkomen. De enige 'vallen' situeren zich volgens de Raad buiten de problematiek van de werkloosheidsverzekering en hebben betrekking op bestaansminimumtrekkers die occasionele of niet-voltijdse arbeid willen verrichten, en op de thuiswerkers die zich op de formele arbeidsmarkt willen begeven. Met deze laatste categorie stoot men volgens mij toch op de scherpste vorm van werkloosheidsval. Wanneer de thuiswerkende partner deeltijds of voltijds gaat werken, verliest de werkloze partner het statuut en uitkering van gezinshoofd en valt, in geval van langdurige werkloosheid, terug op een forfaitaire uitkering. Het verschil dat door de werkende partner moet worden bijverdiend om het gezinsinkomen te behouden, bedraagt al vlug 10.000 tot 20.000 fr. per maand, waardoor deeltijdse jobs niet direct financieel aantrekkelijk zijn, zeker niet in het laaggeschoolde en laagbetaalde segment van de arbeidsmarkt.

De RVA schetst nog vijf andere vormen van werkloosheidsvallen [17]. De eerste 'val' is de verhoogde kinderbijslag voor wie langer dan zes maanden werkloos is en die verloren gaat van zodra de ouder een job van minstens 14 dagen vindt. Een tweede werkloosheidsval betreft de werklozen met beslagleggingen. Gelet op de beslagleggingspercentages en -plafonds zien werklozen vaak hun extra-inkomen verdiend uit arbeid afgeroomd ten voordele van hun schuldeisers. Hun netto-inkomen gaat er bij een werkherhating niet (altijd) op vooruit. Langdurig werk-

lozen met het statuut van samenwonenden vallen onder de derde 'val' aangezien zelfs één dag arbeid van een partner voldoende is om de verhoogde werkloosheidsuitkering die maand te verliezen. Een vierde 'val' heeft betrekking op de schorsing wegens langdurige werkloosheid die enkel van toepassing is wanneer het gezin-sinkomen een bepaalde grens niet bereikt. Door occasionele of deeltijdarbeid kan de werkloze het inkomen tot boven deze grens optrekken en bijgevolg zichzelf sanctioneren. Door te werken duwt hij zich zelf uit het uitkeringsstelsel. Ten slotte geeft de RVA aan dat er in bepaalde gevallen, namelijk bij een minimum-uitkering en voor laaggeschoolde arbeid, een zeer minieme financiële prikkel aanwezig is om deeltijds of voltijds te gaan werken. Er moet hierbij wel worden opgemerkt dat met de inkomensgarantie-uitkering hieraan in belangrijke mate verholpen wordt [18].

Bij deze RVA-schets moeten toch een aantal belangrijke kanttekeningen worden gemaakt. Naast de kritieken die hiervoor reeds vermeld worden t.a.v. een te enge visie op de werkloosheidsval, valt het op dat bepaalde vormen vertrekken van de extreem calculerende werkloze die minitieuw zijn inkomen afpunt ten aanzien van bepaalde inkomensgrenzen. Zit dat calculerende gedrag echter niet bij de regelgever die werklozen doet kiezen tussen deeltijdarbeid met en zonder inkomensgarantie-uitkering, tussen deeltijdarbeid die meetelt voor de schorsing wegens langdurige werkloosheid en niet meetelt; die werklozen confronteert met diverse inkomensplafonds en restrictieve bijverdienbepalingen?

Bepaalde werkloosheidsvallen kunnen aangepakt worden via een verbeterd stelsel van inkomensgarantie-uitkeringen, de herintroductie van het aanvullend uitkeringsstelsel 'deeltijdarbeid om aan de werkloosheid te ontsnappen', gefaseerde bonusregelingen of trapsgewijze bijverdiensystemen. De vraag stelt zich of een (partieel?) basisinkomen geen eenvoudigere oplossing is voor de totale inschakelingsproblematiek i.p.v. een aantal gedifferentieerde technische oplossingen [19]. In principe zorgt een basisinkomen immers voor een in alle situaties gewaarborgde inkomenssokkel die kan aangevuld worden met een arbeidsinkomen uit deeltijdse of

voltijdse arbeid, occasionele arbeid of bijverdienactiviteiten. Daardoor kan het de werkloosheids- of armoedeval opheffen, zo blijkt uit een Nederlands onderzoek dat gesteund is op theoretische simulatiemodellen [20].

De inschakelingsvallen

De meeste inschakelingsinstrumenten verbergen één of andere 'val' die de integratie in het arbeidsproces bemoeilijkt. Hierna onderzoek ik een aantal instrumenten op hun tekorten. Aansluitend op de werkloosheidsvallen sensu stricto bevat de werkloosheidsverzekering een aantal voorzieningen die omwille van de te grote complexiteit en te sterke regelgeving de werklozen ontmoedigen actief deel te nemen aan het maatschappelijk en professioneel leven. Voorbeelden hiervan zijn de te gelimiteerde mogelijkheden om als werkloze terug te gaan studeren, bepaalde opleidingen te volgen, zich in te zetten als vrijwilliger of een nevenactiviteit in loondienst of als zelfstandige te ontplooiën. Eigenlijk kunnen deze 'vallen' gemakkelijk weggewerkt worden. Maar dit veronderstelt een soepelere regelgeving en een bredere opvatting over arbeid, waarbij maatschappelijk nuttige activiteiten gelijkgesteld worden met gesalarieerde arbeid.

Het PWA-stelsel, een andere inschakelingsvorm, kent zijn eigen 'vallen', die treffend beschreven zijn in een recent CBS-onderzoek [21]. Door de PWA-toelage van maximum 6.750 fr. per maand kan men zijn inkomen substantieel verhogen, zelfs in die mate dat dergelijke arbeid financieel en organisatorisch aantrekkelijker wordt dan laaggeschoolde arbeid in het reguliere circuit. Zo bedraagt het financieel nadeel voor éénouders en éénverdieners tot 8.453 fr. per maand bij de overgang van een maximale PWA-tewerkstelling naar een reguliere voltijd baan aan het minimumloon met kinderopvangkosten. Voor tweeverdieners is er een afnemend voordeel van gemiddeld 16.000 fr. bij overgang van werkloosheid naar voltijdse arbeid ten overstaan van gemiddeld 9.000 fr. bij overgang van PWA-tewerkstelling naar voltijdse arbeid. Bovendien moeten de feitelijke financiële stimulansen gerelativeerd worden. Zo moeten alleenstaanden en tweeverdieners bij overgang van maximaal PWA-

tewerkstelling naar voltijdse arbeid voor een relatief beperkte meeropbrengst (9% respectievelijk 19%) een enorme meerinspanning inzake te presteren uren (131u. meer per maand, t.t.z. 291% respectievelijk 59%) leveren. Deze financiële 'vallen' worden nog versterkt doordat aan het PWA-stelsel een aantal structurele beperkingen verbonden zijn. Zo is er een tegenstrijdigheid tussen het theoretisch PWA-concept dat gestoeld is op doorstroming en de feitelijke uitbouw die de PWA eerder als eindstation beschouwt. De betrokken PWA'ers genieten immers geen vorming of opleiding, kunnen intern niet doorgroeien en ontberen CAO-voordelen. Doordat het PWA-stelsel hoofdzakelijk als huishoudelijk poetswerksysteem werkt, wordt het nog als een gescheiden arbeidsmarktsegment aanzien. Ook hier ligt het voor de hand deze PWA-vallen weg te werken. Het PWA-statuut moet enerzijds hervormd en meer marktconform worden gemaakt en (de hypothese van een basisinkomen daargelaten) een aanvullende inkomensvoorziening moet worden uitgebouwd door bijvoorbeeld een verbeterd systeem van inkomensgarantie-uitkeringen of de herintroductie van het stelsel van de onvrijwillige deeltijdarbeid om aan de werkloosheid te ontsnappen. Anderzijds dringt zich een verruiming van de activiteitenwaaier op en moeten trajectbegeleiding, vorming en opleiding gewaarborgd worden.

De klassieke tewerkstellingsprogramma's zoals het Derde Arbeidscircuit (DAC), het Gesco-stelsel en in iets mindere mate het Interdepartementaal Begrotingsfonds, zijn evenmin gespeend van valstrikken. Initieel opgevat als doorstromingsinstrumenten blijken zij integendeel de kansen op doorstroming naar een reguliere job veeleer te doen afnemen dan te verhogen [22]. Dit is voor een groot deel te wijten aan de tweeslachtige kijk op deze programma's. De iure zijn zij, zoals aangegeven, opgevat als schakelinstrumenten naar reguliere arbeid; de facto zijn zij evenwel geëvolueerd tot reguliere jobs in de welzijns- en culturele sector. De tewerkgestelden zijn echter het slachtoffer van deze tweeslachtigheid, aangezien zij aan de ene kant het cachet van tewerkgestelde werklozen behouden en anderzijds niet kunnen bevorderen in hun organisaties.

Aan de geregionaliseerde en gecommunautariseerde instrumenten van opleiding en werker-
varing kleven ook een aantal gevaren. Vooreerst is het niet ondenkbeeldig dat in het huidige activeringsdiscours er opleiding om de opleiding, werkervaring om de werkervaring, wordt georganiseerd zonder dat er hiertegenover een werkgelegenheidsverruimend beleid staat. Voorts houden de tijdelijke opleidings- en werkervaringsformules die mekaar opvolgen of aanvullen, een 'rotatieval' in waarbij werklozen van het ene tijdelijke circuit naar het andere worden doorgeschakeld zonder eindperspectief. Hiermee sterk verbonden is de 'trajectval' waarbij goedbedoelende intermediairen werklozen een te lang uitgesponnen trajectproces laten doormaken in plaats van hen zo vlug mogelijk aan een baan te helpen. Het feit dat voor langdurige werklozen tegenwoordig nog al snel gesproken wordt over een werkervaringsschakel van twee jaar, illustreert deze vrees. Tenslotte zitten aan deze instrumenten ook financiële 'vallen' vast. Zo ontvangen de werklozen in beroepsopleiding een premie voor kinderopvang. Deze premie wordt niet toegekend in geval van werkervaring of reguliere tewerkstelling. Een ander voorbeeld betreft het statuut van werklozen in werkervaring dat gebaseerd is op de loon- en arbeidsvoorwaarden van het reguliere arbeidscircuit. Daardoor is er bij overgang van werkervaring naar arbeid vaak geen geldelijk verschil, zeker niet in geval van laaggeschoolde arbeid. Nog een andere 'val' heeft betrekking op het feit dat de nieuwe werkervaringsprogramma's (werkervaringsplan, doorstromingscontracten, ..) op 4/5-de basis zijn uitgebouwd en gefinancierd. In dergelijke arbeidstijdregelingen is er veelal een onvoldoende financiële stimulans om vanuit een werkloosheidstoestand in dergelijke programma's te stappen. Daardoor wordt de inschakeling in het arbeidsproces bijkomend afgeremd.

Besluit

In deze bijdrage heb ik het huidige discours over werkloosheidsvallen willen relativeren. Dit discours is te zeer gericht op de aanbodzijde van de arbeidsmarkt en herleidt de problematiek tot een zuivere inkomensaangelegenheid. Een bre-

dere benadering dringt zich op. Daarbij moet enerzijds de link gelegd worden met een vraagstimulerend beleid en anderzijds het onderzoek opengetrokken tot het breed spectrum van inschakelingsinstrumenten. Daardoor wordt het duidelijk dat werklozen op diverse manieren "gevangen" gehouden worden in hun werklozen- of inschakelingsstatuut zonder aanvaardbare perspectieven op reguliere arbeid. Uit bovenstaande - wellicht nog onvolledige - inventaris blijkt dat zowel de werkloosheidsverzekering als het herinschakelingsbeleid dergelijke werkloosheidsvallen kennen.

- [1] Hoge Raad voor Werkgelegenheid, Advies van de Hoge Raad voor Werkgelegenheid. Brussel, 29 januari 1998.
- [2] Hoge Raad voor Financiën, Advies betreffende de overheidsinterventie op de arbeidsmarkt (financiële en fiscale aspecten). Brussel, 29 juni 1994.
- [3] Capri, R., en Delvaux, B., Les allocataires sociaux confrontés aux pièges financiers: analyse des situations et des comportements. IRES, Louvain-la-Neuve, 1990.
- Van der Linden, B., (ed.), *Emploie et chômage. Les politiques belges à l'épreuve des faits*. IRES, Louvain-la-Neuve, 1996.
- De Lathouwer, L., *Universaliteit en selectiviteit in de werkloosheidsstelsels: een vergelijkende studie van België en Nederland*. UIA, Antwerpen, 1996.
- De Lathouwer, L., *Netto-ervangingsratio's bij werkloosheid in België en een vergelijking met zes Europese landen*. Ministerie van tewerkstelling en arbeid. Brussel, 1996.
- Voor een ruimere benadering zie Cantillon, B., en Thirion, A., *Wegen naar een activerende verzorgingsstaat. Tussentijdse balans van het PWA-experiment*. CSB, Antwerpen, januari 1998.
- Nicaise, I., Bollens, J., Dawes L., Laghaei, S., Verdie, M. en Wagner, A., *Labour Market Programmes for the Poor in Europe: Pitfalls, Dilemmas and How to Avoid them*. Aveburg, Aldershot, 1995.
- [5] Hoge Raad voor Financiën, o.c., p. 11.
- [6] Arents, M., en Olieman, R., *Van bijstand tot toimeentulotuki. Een internationale vergelijking van de activering van bijstandsgerechtigden*. NEI, Paper voor de derde Nederlandse Arbeidsmarktdag, Rotterdam, oktober 1997.
- [7] Van Waterschoot, J., *Werkloosheidsvallen en hoe eruit te ontsnappen*. Financiële Berichten, BBL, jg. 71, april 1998, p. 1-7.
- [8] De Witte, H., *Tussen optimisten en teruggetrokkenen. Een empirisch onderzoek naar het psychosociaal profiel van langdurig werklozen en deelnemers aan de Weer-Werkactie in Vlaanderen*. HIVA, Leuven, 1992.
- Kroft, H., Engbersen, G., Schuyt, K., en Van Waarden, F., *Een tijd zonder werk. Een onderzoek naar de levenswereld van langdurig werklozen*. Sten-

ferd Kroese, Leiden, 1989.

Verbeke, L., en Stevens, A., *Met laaggeschoolden aan het werk*. Viboso, Brussel, 1990.

Hooghe, J., en De Witte, H., *De teruggetrokkenen: verdwenen van de arbeidsmarkt?*, HIVA, Leuven, 1996.

- [9] Leroy, F., *Van doggeld naar jobgeld. Werk-uitkeringen voor een activerend arbeidsmarktbeleid*. Nieuwsbrief Werkgelegenheid Arbeid Vorming, Steunpunt WAV, Leuven, jg. 7, december 1997, p. 44-55.
- [10] Groep van Leuven, *Programma van de Groep van Leuven. Vijf-sprongenprogramma ter bestrijding van de werkloosheid op basis van het Verdrag van Leuven*. Welzijnszorg, 1997.
- Cantillon, B., en Thirion, A., o.c., p. 5-6.
- [11] Elchardus, M., en Glorieux, I., *Niet aan de arbeid voorbij. De werkloosheidservaring als reflectie over arbeid, solidariteit en sociale cohesie*. Koning Boudewijn Stichting, VUBPress, Brussel, 1995.
- Glorieux, I., *Arbeid als zingever*. VUBPress, Brussel, 1995.
- [12] Alaluf, M., *The unemployment trap. Long-term unemployment and low educational attainment in six countries*. Council of Europe, Strasbourg, 1992.
- [13] Salais, R., *Le chômage, un phénomène de fille d'attente*. *Economie et Statistique*, nr. 123, juli 1980.
- [14] Cantillon, B., en Marx, I., *Naar een sociaal doelmatig tewerkstellingsbeleid*. Koning Boudewijn Stichting, Brussel, 1995.
- Sexton, J.J., *Long-term unemployment*. Eurostat, Statistical Office of the European Communities, Luxembourg, 1988.
- [15] Elchardus, M., Glorieux, I., Derks, A., en Pellenaux, K., *Voorspelbaar ongeluk. Over letsels die werkloosheid maakt bij mannen en hun kinderen*. VUBPress, Brussel, 1996.
- [16] Hoge Raad voor Financiën, o.c., p. 11.
- Hoge Raad voor Werkgelegenheid, o.c., p. 6.
- Van der Linden, B., (ed.), o.c., p. 216-220.
- [17] RVA-nota *Wettelijke of reglementaire bepalingen die de bereidwilligheid tot werken van vergoede werklozen negatief kunnen beïnvloeden*. Bijlage bij het verslag van de Hoge Raad voor Werkgelegenheid, Brussel, 1988.
- [18] De inkomensgarantie-uitkering wordt toegekend aan de onvrijwillig deeltijds werkende werkloze en wordt berekend als volgt: inkomensgarantie-uitkering = (referentie-uitkering + maandtoeslag) - nettoloon. De maandtoelage bedraagt 5.411 fr. voor gezinshoofden, 4.328 fr. voor alleenstaanden en 3.246 fr. voor samenwonenden.
- [19] Van der Linden, o.c., p. 219.
- [20] Heij, J.J., Van Kempen, E.J., Kwakkelstein, T., Stigler, A.J., en Van der Veen, R., *Basisinkomen in drielvoud*. Het Spinhuis, Amsterdam, 1993.
- [21] Cantillon, B., en Thirion, A., o.c.
- [22] Van der Linden, B., *Een nieuwe kijk op uitkeringen*. Koning Boudewijn Stichting, Brussel, 1996.